کانون سراسری انجمن های صنفی مهندسان معمارایران
همایش بین المللی معماری،عمران و شهرسازی در هزاره سوم
تهران - تیر ماه ۹۴

بررسی الگوهای رفتاری عابران پیاده در فضاهای شهری (نمونه موردی خیابان جنت مشهد)

ساجده سندگل*، الهام سعادت فر

۱- دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه ازاد اسلامی واحد مشهد،
۲- دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه ازاد اسلامی واحد مشهد،

چکیده

طراحان شهری علاقه به کیفیت های محیطی ای دارند که قابلیت عبور کردن از ان را افزایش می دهد و این مسئله نه تنها زمینه ای برای فعالیتهای فیزیکی بلکه به عنوان زمینه ای احساسی و اجتماعی می باشد. یکی از مهم ترین جنبه های حضور انسانی در فضاهای شهری که سبب سرزندگی وپویایی این فضاها ونیز افزایش نقش اجتماعی آنها می شود، حرکت در فضا است .در فضاهای شهری فعالیت های اجتماعی، تعامل، استراحت افراد و موقعیت تفریح و غیره فراهم می شود مقاله حاضر بیان کننده ی رابطه ویژگی های اجتماعی، فیزیکی و کاربری زمین در مقیاس خرد است که در مقابل رفتار مردم و مشاهدات ان ها در قبال عبور می باشد. با استفاده از اطلاعات و بررسی ها، این تحقیق بر یکپارچگی مشاهدات کاربران و اندازه گیری های هدفمند تمرکز می کند تا تاثیر ویژگی های محیطی بر رفتار عبوری در خیابان های شهری را درک کند. هدف مقاله حاضر ارایه راهکار طراحی در ایجاد بستر مناسب افزایش تعاملات اجتماعی مثبت است. در تقابل با دیدگاه تعیین کنندگی محیط در ایجاد الگوهای رفتاری و رویکردهایی که عمدتا تغییرات افراطی در منظرسازی را به همراه دارند، الگوهای پیشنهادی با تکیه بر «سازگاری و انعطاف پذیری» فضا به قابلیت جذب الگوهای متفاوت و ثابت رفتاری، تاکید خواهد شد. یافته ها پیشنهاد می دهد که با در اختیار گذاردن زمینه ای ایمن، و ایجاد فضایی مطلوب و لذت بخش به عنوان نیاز های مشخص، مردم از آن ها برای بهبود تجربیات عبورشان کمک می گیرند.

واژه‌های کلیدی: فضای شهری، الگوهای رفتاری، پیاده مداری، جنت

۱- مقدمه

ادبیات طراحی شهری به نقش و نیاز فضای عمومی معنا داری برای تجربه زندگی عمومی و تعاملات اجتماعی نیاز دارد. مناطق شهری در چند دهه گذشته در فضاهای باز عمومی ،مانند پارک ،اماکن ورزشی محله،گسترش می یافتند.در مناطق شهری، خیابان ها بخش قابل توجهی از فضای باز عمومی را تشکیل می دهند واغلب به عنوان مهمترین عرصه های عمومی از ان ها یاد می شود . خیابان هایی که علاوه بر عملکرد اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی، برای رفع نیازها و اوقات فراغت مردم همراه شده است و یک حس اجتماعی را تداعی می کند. و به طور فزاینده، دانشمندان نشان می دهند که در تفکر از خیابان نه تنها به عنوان یک فضای اجتماعی بلکه مکانی برای انجام فعالیت های شاخص مورد بهره برداری قرار می گیرد.برخی استدلال می کنند که کارائی های اجتماعی ارائه شده برای حضور مردم در فضاهای عمومی مانند خیابان ممکن است از کارائی های فیزیکی و زیست محیطی انان مهمتر باشد. با وجود این پیشنهادات، تمامی خیابان ها قادرند به همان اندازه که فعالیت های اجتماعی را تقبل می کنند، سرزندگی خود را تداوم بخشند. مقاله حاضر بررسی نگرش های اجتماعی در خیابان جنت مشهد است که ضمن مطالعه بر روی روابط اجتماعی کیفیت های محیطی از خیابان ، روابط متقابل بین الگوهای رفتاری و ویژگی های فیزیکی کوچه و خیابان، و جامعه پذیری آن ها را نیز مورد بررسی قرار می دهد. وبیان میکند که خیابان جنت به لحاظ موقعیت، از لحاظ زیست‌پذیری و منزلت اجتماعی در سطح بالایی قرار دارند.

۲- روش تحقیق

این پژوهش با هدف کاربردی و استفاده از روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. به منظور شناسایی وضع موجود عرصه مطالعاتی، از روش تحقیق موردی و زمینه‌ای بهره گرفته شده است. جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مطالعه اسناد و نیز پیمایش و برداشت میدانی (مصاحبه، مشاهده و ثبت و ..) انجام شده است .

۳- پیشینه تحقیق

- یکی از نظریه پردازان فضاهای عمومی حنا آرنت می باشد حنا آرنت که مشوق برونگری و زندگی سیاسی و اجتماعی است فضا را در دو معنا بیان می کند؛ فضای حضور در میان دیگران و فضای مابین دیگران .منظور از این فرایند این است که درکی جامع از قلمروی عمومی سیاست و همین طور فضای عمومی کالبدی شهر فراهم کرده باشد . هماهنگی مردم و اشیا در تحلیل و پذیرش این مطلب که روابط اجتماعی به واسطه اشیا شکل میگیرد، نکته کلیدی است که در تحلیل آرنت درباره فضای عمومی آمده است (کاشانی جو، ۱۳۸۹، ۹۹)
- از نظر پاول زوکر ، میدان همچون توقفگاهی روانی ۲ در منظرشهری و محلی است که تعاملات اجتماعی افراد را در خود جای میدهد .در عین حال، زوکر طراحی فضاهای شهری را تنها محدود به ابعاد شکلی و زیبایی بصری ندانسته و بر جنبه های اجتماعی و فعالیت های جاری در فضا به شدت تاکید می نماید(کاشانی جو، ۱۳۸۹، ۹۹)
- جین جیکوبز روزنامه نگار و صاحبنظر برجسته مسائل شهری در کتاب مرگ و حیات شهرهای بزرگ آمریکایی بر نقش فضاهای عمومی شهری در ایجاد تعاملات اجتماعی تاکید می نماید. به باور او آنچه از یک شهر بیشتر به ذهن می ماند فضاهای عمومی شهر بویژه خیابان ها و پیاده روهای آن می باشند .که افزایش نشست و برخاست و امنیت پیاده رو تأثیر وارونه ای دارد بنابر این، پیاده روها باید سر زنده باشند برای آن که بتوانند ساکنان بیش تری را به خود

، جذب کند. (پاکزاد،۱۳۸۶ ، ۱۳۵)همچنین، از نظر او برای سرزنده نگهداشتن خیابان باید اندازه خاصی عابر، در پیاد ه روهای آن حضور داشته باشد و البته تراکم بالا را به تنهایی برای سرزندگی کافی نمیداند

- در نظر ویلیام وایت رفتار مردم در فضاهای شهری بصورتی عجیب غیرقابل پیش بینی است وآنچه بیش از هر عامل دیگری مردم را به خود جذب مینماید حضور سایر افراد در فضا است.
- یان گل محور اصلی پژوهش های خود را بر روی تعامل مسائل جامعه شناسی و روانشناسی با فضاهای همگانی شهری متمرکز نموده. به باور او جذابیت یک شهر را میتوان با توجه به انبوه مردمی که در فضاهای همگانی آن گرد می آیند و وقت خودشان را دران پر کرد .اگرچه گل مخالف جداسازی کامل آمد و شد سواره و پیاده است اما شهر رابا آمد و شد شناسایی کرد (پاکزاد،۱۳۸۶، ۴۳۷)
- اولدنبرگ در کتاب خود مکان خیلی خو ب :کافه ها، کافی شاپها، فروشگاههای کتاب ، سالن های آرایش و سایر پاتو قها در قلب یک اجتما ع این نظریه مرکزی را طرح می نماید که زندگی روزانه برای آسوده و رضایتبخش بودن باید تعادلش را در سه قلمرو تجربه ای: سکونتی، کاری و اجتماعی پیدا نماید. او با تبیین اصطلاح مکان سوم بر فضاهای عمومی شهری و نقشی که با نزدیک شدن مکانهای اول و دوم قلمروهای خانه و کار به یکدیگر می توانند به عنوان عامل اصلی هویت بخشی به یک شهر ایفا نمایند، تاکید می نماید.(کاشانی جو، ۱۳۸۹، ۹۹)
- تاکید اصلی کلرکوپر مارکوس، فضاهای شهری و مردمی که در آن قرار دارند، می باشد . در کتاب مکا نهای مردمی، او به ارزیابی محیط سکونتی می پردازند و فضا های شهری را به ویژه از منظر ایجاد ارتباطات اجتماعی در ۷ گروه دسته بندی می کنند؛ پلازاهای شهری، پارک های محله ای ،واحدهای همسایگی ، پارک های جمع و جور، فضاهای باز مدارس، فضای باز مسکونی ویژه سالمندان، فضاهای باز ویژه نگهداری و بازی کودکان، فضاهای باز درمانی بیمارستانها.

•

جدول۱:مشخصات مهمترین صاحب نظران با رویکرد تقویت تعاملات اجتماعی: (کاشانی جو، ۱۳۸۹، ۱۰۰)

نظریه پرداز	سال	موضوع	شاخص ها و رویکردها
حنا ارنت	۱۹۵۸	شرایط انسانی	قلمرو عمومی عامل اصلی برون گری و زندگی سیاسی و عمومی
پاول زوکر	۱۹۵۹	شهر و میدان	میدان عامل تبدیل جامعه به اجتماع نه صرفا محل تجمعی از افراد
جین جکوبز	۱۹۶۱	مرگ و زندگی شهر های بزرگ امریکایی	پیاده رو ها عامل ایجاد امنیت و تقویت تعاملات اجتماعی
ویلیام وایت	۱۹۸۰	زندگی اجتماعی فضاهای شهری کوچک	تاکید بر نقش اجتماعی فضاهای شهری،
یان گل	۱۹۸۷	زندگی در میان ساختمان ها	سه گروه فعالیت در فضای شهری ضروری،انتخابی،اجتماعی
اولدنبرگ	۱۹۸۹	مکان خوب،کافه ها،کافیشاپ هاو دیگر پاتوق ها در قلب یک اجتماع	تاکید بر عرصه های عمومی شهر به عنووان مکان سوم(خانه و محل کار،مکان اول و دوم)
کوپر مارکوس	۱۹۹۰	مکان های مردمی	ارزیابی محیط سکونتی و معرفی فضاهای شهری هفتگانه
حسین بحرینی	۱۹۹۶	تحلیل فضای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان	ارائه ضوابط مناسب طراحی با تحلیل کمی و کیفی فضای خیابان و الگوهای رفتاری استفاده کنندگان
علی مدنی پور	۲۰۰۰	طراحی فضای شهری	بازشناخت طراحی شهری با نگرشی بر فرایند اجتماعی _مکانی فضای شهری
جهانشاه پاکزاد	۱۳۸۵	راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران	معرفی انواع فضاهای شهری و تبیین اصول طراحی هر یک با رویکرد بومی
ویکاس مهتا	۲۰۰۶	خیابان های پر جنب و جوش	بررسی تعاملات اجتماعی در خیابان و فضای شهری

۴- مبانی نظری

فضای شهری: با توجه به گستردگی مفهوم فضای شهری و ارتباط آن با دانش های گوناگون , لازم به ذکر است مفهوم فضای شهری در اینجا صرفا از زاویه طراحی شهری و مفاهیم رفتاری مورد بررسی قرار می گیرد."فضای شهری بخشی از فضاهای باز و عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می باشند. یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند.فضای شهری صحنه ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می شود"(لینچ،۱۹۷۲:۱۰۸). به گفته لینچ (۱۹۷۲) "فضای شهری فضایی است که به همه مردم اجازه می دهد که به آن دسترسی داشته باشند و در آن فعالیت کنند. در این فضا فرصت آن وجود دارد که برخی مرزهای اجتماعی شکسته شوند و برخوردهای از پیش تدوین نیافته به وقوع بپیوندند و افراد در یک محیط اجتماعی جدید با هم اختلاط یابند".

"کاربرد عمومی فضاهای شهری ایجاد آرامش، سرگرمی و محلی برای گردش، فراهم آوردن ارتباط و زمینه معاشرت و امکان تردد می باشد و از آنجائیکه در عین حال هیچ تک عملکرد خاصی به آنها مرتبت نیست، استعداد پذیرش تمام این کاربری ها

را با هم یا به صورت گزینشی دارند. به این ترتیب گزینه های متفاوتی برای انتخاب در اختیار فرد قرار دادهو به او اجازه می دهند در راستای تمایل خویش با تحمیل حداقل فشارهای اجتماعی و اقتصادی قدم بردارد"(لینچ،۱۹۷۲:۱۰۸).

الگوهای رفتاری :

یک قرارگاه رفتاری یک واحد کوچک اجتماعی است که از تلفیق پایدار یک فعالیت ویک مکان به گونه ای حاصل می آید تا در فرایندی منظم بتواند عملکردهای ضروری آن محیط رفتاری را برآورده سازد.
الگوهای رفتاری به بررسی روابط بین یک محیط ظاهری (ترتیبات) و مفاهیم رفتاری می پردازد که ممکن است در آن روی دهد (لانگ ۱۹۸۷) . یک ترتیب رفتاری شامل یک قلمرو می شود (یک طرح خاص از محیط) و یک مفهوم دائمی از رفتار (یک فعالیت تکرار شونده) و یک حالت مشابه (یک روابط موافق بین دو مورد) . روابط موافق بین طرح خاص محیطی و فعالیت به این شکل است که تنظیم رفتار بهتر قادر است به تأمین رفتارها و نیازهای انسانی منجر شود.
مهتا یکی از نظریه پردازان تعاملات رفتاری براساس۳ نظریه(قرارگاههای رفتاری بارکر، قابلیت های محیطی گیبسون، تئوری مکان کانتر)تلاش کرد که به عنوان پایه مطالعات و ترکیب آن ها با روش تحقیق خود به مفهوم قرارگاههای رفتاری بپردازد.

- رفتار انسان اساسی برای طراحی فضا
- **نیازهای انسان** :نیاز های مشترک از نظر مازلو واستیل برای برقراری تعاملات اجتماعی در عرصه ی عمومی بررسی میشود که علت عنوان شدن این نیاز ها در طراحی فضا این است که افراد در صورت رفع نیاز های خود تمایل به حضور در یک مکان را دارند.

بارکر: مفهوم قرارگاههای رفتاری رابطه ی رفتار روزانه ی مردم با ظرف کالبدی را بیان میکند .که هر چه رابطه ی این دو ظرف و فعالیت ها بیشتر باشد آن قرارگاه رفتاری بهتر میتواند نیاز های مردم را برطرف کند .
این مقاله از ایده ی قرارگاههای رفتاری استفاده می کند تا بهترین حمایت را از ماندگاری رفتارها ،پایداری، تعاملات اجتماعی و فعالیت های ایستا داشته باشد .
تئوری قابلیت های محیطی گیبسون: مفهوم قابلیت در عین سادگی مفهومی قوی وبنیادین در طراحی محیط است الگوهای مختلف محیط ساخته شده قابلیت تامین رفتارها و تجارب زیبایی شناختی مختلف را دارند .بنابراین قابلیت ها ی محیط ساخته شده ، انتخاب ها ی رفتا ری و زیباشناختی فرد را بسته به چگونگی پیکره بندی محیط محدود می کند یا گسترش می دهد . مردم محیط های طبیعی ومصنوع را برای دگرگون کردن قابلیت ها تغییر داده وبه تغییر آن همچنان ادامه می دهند.
تئوری مکان کانتر ۱۹۷۷ :براساس نظریه ی کانتر ، محیط ومکان با کاراکتر محیطی مکان ، فعالیت های آن مکان ومعنایی که برای مردم دارد مفهوم پیدا می کند . کانتر بیان میکند فهم ما ازیک قرارگاه بستگی به این دارد که چه کاری آنجا انجام می دهیم وچه احساسی از آنجا داریم.

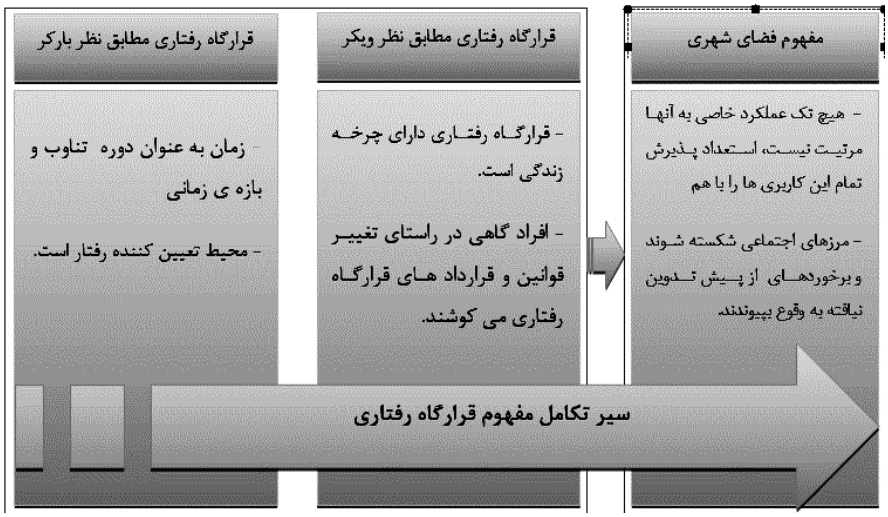

تصویر ۱: تکامل مفهوم قرارگاه رفتاری و ارتباط ان با مفهوم فضای شهری

۵-چهارچوب مفهومی تحقیق

این چهارچوب نشان می دهد که ۳ فاکتور کالبدی ،کاربری زمین،ومکان ها ی جمعی بر شخصیت خیابان تاثیر گذارند. این ویژگی های خیابان بر رفتار وادراک کاربران(شامل پس زمینه، مشارکت فردی کاربران است)که هم روی فعالیت ها وهم مردم بصورت جمعی تاثیر می گذارد.روی هم رفته هم کاراکتر خیابان وهم ادراک کاربران شکل دهنده ی خیابان می باشند.سرزندگی خیابان تجاری محله را اینگونه تعریف می کنیم که میزان سرزندگی بستگی به فعالیت های اجتماعی ،ماندگاری، پایداری، ایستایی، ومیزان حضور مردم وگروههای جمعی ومدت زمان ماندگاری در ان فضا همگی بر کیفیت خیابان تاثیرگذارند.

طراحی شهری و پیاده رو:

تمایل برای ساخت محیط های قابل عبور یک هدف موروثی در طراحی شهری بسیار پیش تر از تاکید حال حاضر بر عبور به عنوان یک فعالیت سلامتی بوده است.

شکل زیر(vikas Mehta:۲۰۰۶:۳۲) نشان دهنده چارچوبی مفهومی برای مطالعه است که پیشنهاد می دهد که عوامل اجتماعی و فیزیکی شامل ویژگی های خیابان می شود. عوامل فیزیکی شامل ویژگی هایی همچون پیاده رو های عریض، درخت های پرسایه، نیمکت ها، جلو مغازه های جذاب و درگیر کننده، نمایشگر ها، مبلمان خیابانی و نماهای ساختمانی معماری می شود؛ عوامل اجتماعی شامل مکان های اجتماع، حضور مردم و انجام فعالیت ها و ایمنی های حقیقی و دریافتی از جنایت می باشد. این چنین ویژگی هایی از خیابان بر رفتار یک کاربر و درکش تاثیر می گذارد، که همچنین بستگی به عوامل فرهنگی و مشارکت های شخصی و پس زمینه های فردی کاربر دارد. در کل، ادراک کاربر و ویژگی های خیابان بر کیفیت کلی دریافتی از خیابان تاثیر می گذارد که بر اساس مفهومات موجود و چارچوبات تئوری است، که در اینجا به عنوان دسته ای از ۷ طبقه بندی : امکان، در دسترس بودن، کاربردی بودن، امنیت، راحتی، لذت حسی و حس تعلق معرفی می شوند. متن موجود در رفتار عبوری در زیر تحت عنوان هفت طبقه بندی بحث شده است.

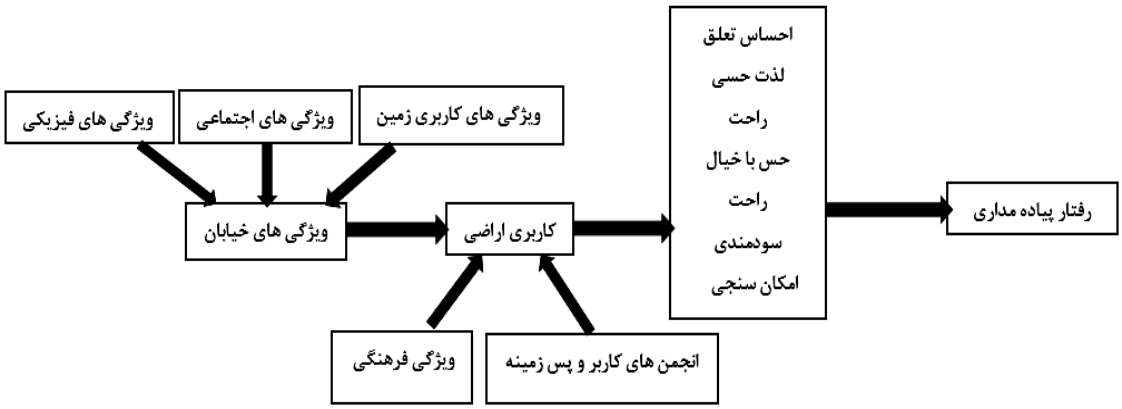

تصویر۲: چارچوبی مفهومی برای مطالعه: (vikas Mehta:۲۰۰۶:۳۲)

امکان و در دسترس بودن: (vikas Mehta:۲۰۰۶:۳۲)در کنار عوامل فردی، تداوم هرگونه مسافرت های کوتاه عبوری بر اساس مقصد، ممکن است با انتخاب مسیر، زمان و دیگر مسئولیت ها محدود شود. وقتی که یک مسافرت پیاده، امکان پذیر، تصور می شود، عامل دیگر موثر بر مسافرت پیاده در دسترس بودن آن است. در دسترس بودن شامل توانایی یک شخص در توانستن وی برای رسیدن به مقصد؛ موانع ادراکی و فیزیکی پیاده روی تا یک مکان؛ و اتصال های زمینی بین محل های مختلف می شود.

کاربردی بودن: (همان،۲۰۰۶، ۳۴)کاربردی بودن توانایی محیطی است تا نیاز های روزمره افراد را برای خرید، خوراک، تفریح و غیره موارد تامین کند؛ و این توانایی یا کمبود آن بر رفتار های پیاده روی تاثیر می گذارد. این مسئله مشابه الگو های استفاده ی زمینی به خوبی در دسترس، سومین معیار ذکر شده به وسیله سوث ورث می باشد.

مردم متمایل به رفتن به مکان هایی هستند که امکانات خوراکی مانند رستوران ها و کافه ها، انواع مختلف مغازه ها و حضور مراکز خرید محلی و خرده فروشی در آن فراهم شده باشد.به هر حال، نه تنها حضور،جنس، بلکه کیفیت اجناس و خدمات فراهم شده به وسیله تجارت ها و دیگر استفاده ها و حجم کاربرد های زمینی، محیط را کاربردی ساخته و مطلوب تر برای پیاده روی می سازد.

امنیت: (همان،۲۰۰۶، ۳۴)در حالی که حس امنیت، حقیقی و دریافتی موثر به وسیله ویژگی های محیطی است همچنین تاثیرگذار بر استفاده محیطی است . حس امنیت دریافتی از جنایت در خیابان موثر از ویژگی های محیطی مانند شرایط فیزیکی و بهبود محیطی ، تنظیمات خیابان و فضاها ، انواع استفاده های زمینی و تکرارها و اصلاحیات انجام شده در محیط ، و حضور و غیاب و نوع مردم است . مردم خیابان ها را مشاهده می کنند که امن تر خواهد بود در حالیکه حضور مغازه ها و دیگر ویژگی های غیرمسکونی بر خیابان حس می شود . در کنار، فعالیت ها، به عنوان منبعی از توجهات و علایق ، شناخته شده است که حضور مردم افزاینده ی ادراک امنیت فیزیکی محیط می باشد . دیگر مطالعات مختلف ادراک امنیت را با تاثیری منفی از حضور ساختمان های ضعیف ، متروک و غیره دانسته اند . مطالعات با توجه به امنیت دریافتی و حقیقی از ترافیک پیشنهاد می دهند که اهمیت بسیاری از اندازه ها و ویژگی های فیزیکی مانند کاهش عرض خیابان و محدودیت سرعت ، معرفی اندازه های آرامش بخش ترافیکی ، پارکینگ های حاشیه ای ، درختان و یا گیاهان برای کاهش یا کمتر کردن ترافیک ، پیاده روهای

جداگانه از ماشین های عبوری پرسرعت ، امنیت در عبور عرضی خیابان و غیره موارد در افزایش کیفی مسائل عبوری چشم گیر می باشد .

راحتی محیطی و فیزیکی: (همان،۲۰۰۶، ۳۵)سطح راحتی ممکن است به وسیله عوامل بیشماری شامل اب و هوا ، شرایط فیزیکی ، سطح دریافتی امنیت ، آشنایی زمینه ای و مردمی ، تطابق و غیره موارد تاثیر پذیرد. به هرحال در مفهوم این مطالعه راحتی محدود به تاثیرات محیطی و فیزیکی محیطی میباشد تا توانایی را برای فرد ایجاد کند تا کارهای پیاده روی در خیابان اصلی را انجام دهد . شرایط آب و هوایی میکروی راحت ، شامل دما ، نور خورشید و سایه و باد در پشتیبانی فعالیت های خارج از منزل مهم می باشد . برخی از ویژگی های فیزیکی شناخته شده به عنوان مشارکت دهنده در رفتار عبوری در فضاهای عمومی مانند خیابان های اصلی شامل عرض پیاده روی قابل توجه ، درختان ، سایه و سرپناه ، مسیر بی مانع و استراتژی های ترافیک آزاد می شوند

لذت حسی: (همان،۲۰۰۶، ۳۵) لذت حاصله از طریق یک تجربه حسی از خیابان بستگی به ادراکات متفاوت از محیط دارد . از نورها صداها ، بوها ، لمس ها ،رنگ ها ، اشکال ، الگوها ، موجودیت ها و غیره عناصر ثابت ، نیمه ثابت و محترک که خیابان را تشکیل می دهند . برای دستیابی به لذت حسی ، پیاده روی یک سطح معمول از پیچیدگی موجب شده از تنوع و تجدید نظم و ترتیب را ارجح می دارد . مردم فضاهای باز عمومی را ترجیح می دهند که سطح معمولی از فرهنگ مقبول حسی حاصله در یک پیچیدگی را فراهم می آورد که موجب افزایش علایق بدون آشوب و شبیه سازی بیش از حد می شود . **حس تعلق فضاهای عمومی:** (همان،۲۰۰۶، ۳۶) این جنبه ای است که در مدل های نظری موجود نادیده گرفته می شود و نیازمند کمی ارتقا است . تحقیقی محدود در این زمینه موجود است که بطور خاص رفتار عبوری را به حضور فضاهای عمومی دریا نزدیک همسایگی متصل می کند . به هرحال ، متن فضاهای عمومی که مشخصات آن ها را بیان می کند برخی پس زمینه های مفید را برای آزمایش نقش آنها در تشویق به پیاده روید فراهم می آورد . جامعه شناسان به مدت طولانی مشخصه ابعاد سمبولیک تجربیات مشترک مردم در همسایگی را تاکید کرده اند . ارتباطات با مردم ، مکان ها و وقایع مرتبط با حسی از آشنایی و تعلق در جامعه می باشید . ویژگی های استفاده از زمین و فیزیکی و محیط اجتماعی همگی برای فراهم آوری یک پس زمینه مفید ، ایمن ، راحت ، لذت بخش و معناداری برای مردم با اهمیت می باشند تا در فضاهای عمومی شهری مانند خیابان های اصلی به پیاده روی بپردازند .

مردم اغلب تمایل دارند به عنوان یک فعالیت لازم پیاده روی کنند . به محل کار یا دیگر مقاصد بروند – و به این مسئله به عنوان یک فعالیت انتخابی یا اجتماعی نگاه نمی کنند . این فرضیه در ارتباط با مدل آلفونزو می باشد و ممکن بیشتر پیشنهاد شود که مفید بودن و حس وابستگی بخش مهمی از وراثت نیازهای پیاده روی می باشند . در حالیکه مفید بودن در مدل به عنوان سومین مرحله از نیاز قرار می گیرد ؛

بدین منظور یک بررسی چهره به چهره و مصاحبه انجام شد تا اطلاعات عمیق تری برای کمک به درک احساسات کاربران ادراکات و رفتارها در قبال محیط های خیابانی فراهم آید .

بیشتر با مصاحبه، مشاهده در مورد محدوده مورد مطالعه ، سعی بر ان شد تا سکونت های همسایه را هدف قرارداده و کارگران و ملاقات کنندگانی که در حقیقت به دلیل تجاری بودن خیابان و رفع نیاز آمده بودند را شناسایی کند . ابزار بررسی و محاسبه برای تقویت و تایید یافته ها از مشاهدات استفاده شد تا پاسخ ها یافت شود .

۶- محدوده مورد مطالعه

موقعیت پیاده راه جنّت :

محدوده مورد مطالعه از غرب به خیابان چمران از شرق به خیابان امام خمینی منتهی می شود که ورودی اصلی این خیابان از سمت خیابان امام خمینی تعریف شده است و به علت وجود کاربریهای مقیاس شهری مانند بانک ملی مرکز و باغ ملی در آن حائز اهمیت است. این محور واقع در بافت میانی مشهد بوده، دادگستری،بانک ملی و سفارت و باغ ملی از کاربری های عمده و مهم اطراف آن میباشد و نشان دهنده این است که این محور در احاطه مرکز تجاری- اداری و فرهنگی مشهد قرار گرفته است.

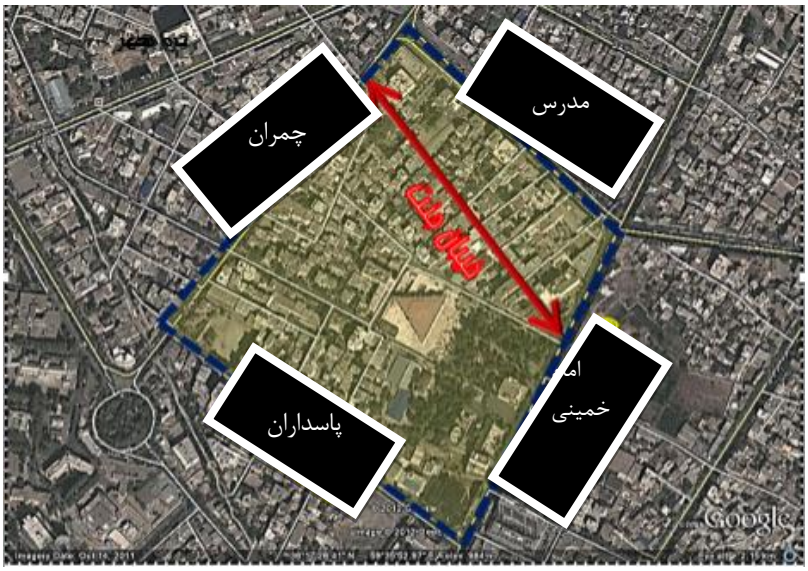

تصویر۳: موقعیت خیابان جنت مشهد (نگارنده)

جدول ۲: خصوصیات خیابان جنت (نگارنده)

محله	موقعیت	جهت	عرض	طول	نقش	پتانسیل
جنت	در بافت میانی	شرقی- غربی	۱۲ متر	۵۰۰ متر	اداری با عملکردهای در سطح شهر نظیر بانک و اداره آ»وزش و پرورش تجاری با عملکردهای ناحیه ای کارگاهی با عملکردهای منطقه ای، مسکونی، محله ای	وجود عناصر تاریخی و فرهنگی نظیر باغ ملی، چایخانه هزاردستان، فرهنگسرای بهشت

زمان حضور در فضا :

خیابان جنّت به عنوان یک پیاده راه باید طوری عمل کند که حضور در آن در تمام شبانه روز فعّال باشد ولی طبق برداشت ها و پرسش های انجام شده فعالّیتی که باعث این حضور شود وجود ندارد و کسبه به خاطر نوع فعالیتی که دارند صبح ها از ۹ الی۱۳ و بعد از ظهرها از ۱۷ تا ۲۲ الی ۲۳ در جنّت حضور دارند

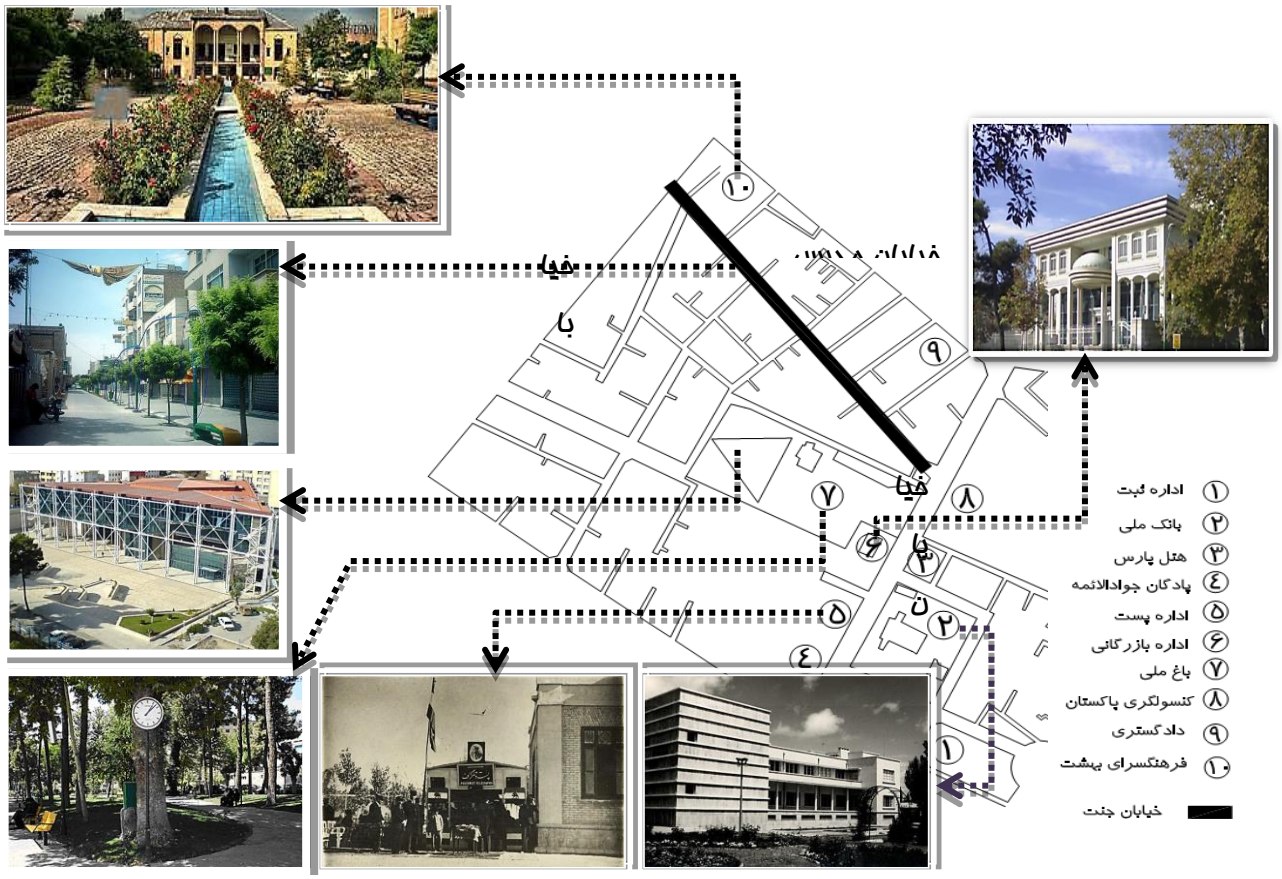

تصویر۴: ساختمانهای تعریف کننده در فضا(نگارنده)

پاسخگو بودن فضا :

۱- راحتی : راحتی پیش نیاز یک فضای عمومی موفق است،طول زمانی که مردم در یک فضای عمومی توقف می کنند نشانه عملکرد و راحتی آن است.

راحتی فیزیکی:در واقع این نیمکت ها که قابلیت جابجایی نیز دارند در محل تمرکز مغازه ها و مابین درختان و تیرهای چراغ برق بیشتر قرار گرفته اند . بر روی نیمکت ها با توجه به این که درختان جوان و کوتاه هستند سایه اندازی مناسبی

نیز وجود ندارد.در فرهنگسرای بهشت نوع دیگری از نیمکت ها وجود دارد که مناسب بوده ولی تعداد آن ها نیز کافی نیست .

راحتی اجتماعی ،روانی: احساس راحتی اجتماعی،روانی با وجود تردد موتور سواران کمرنگ می شود.

انعطاف: پیچیدگی و تنوع فعالیت های پیاده بیش از هر نوع حرکت و حمل ونقل دیگری است، چرا که حرکت پیاده گاه غیرقابل پیش بینی، گاه هدفمند و گاه اتفاقی و آنی است. بنابراین باید به طراحی فضاهای منعطف در آنها توجه خاصی شود که این انعطاف هم در کالبد وهم در کارکرد فضا ایجاد می شود. در پیاده راه جنت به انعطاف پذیر بودن فضا توجه خاصی نشده و به دلیل وجود مبلمان یکنواخت و کمبود فضای سبز و کف پوش ساده با رنگ خاکستری و ... موجب ایجاد حس سکون و یکنواختی در این پیاده راه شده

سرزندگی: دو کیفیت مهم که منجر به سرزندگی پیاده راه ها می شوند تنوع و نفوذپذیری این فضاهاست هر چقدر که رویدادهای درون پیاده راه ها متنوع تر باشد می تواند جاذب فعالیت ها و گروه های متنوع تری در زمان ها ی متفاوت باشد. در مقابل برای آنکه همواره توجه به سمت حیات جمعی داخل مسیر معطوف شود ، می بایستی بدنه هایی پیوسته ، هماهنگ و بدون اغتشاش داشته باشیم

. وجود کاربری های فعال در شبانه روز (۲۴ ساعته) : خیابان جنّت به عنوان یک پیاده راه باید طوری عمل کند که حضور در آن در تمام شبانه روز فعّال باشد و در طول شب فعالیت های اجتماعی تا حدی در آن برقرار باشددر این صورت است امکان نظارت اجتماعی و تامین امنیت عابران وجود دارد ولی طبق برداشتها و پرسشهای انجام شده فعالّیتی که باعث این حضور شود وجود ندارد و کسبه به خاطر نوع فعالیتی که دارند صبح ها از ۹ الی۱۳ و بعد از ظهرها از ۱۷ تا ۲۲ الی ۲۳ در جنّت حضور دارند و عدم وجود کاربری های فعال در شبانه روز از سرزندگی این مکان کاسته است به طوری که افراد بعد از ساعت ۱۱ الی ۱۱:۳۰ش در این پیاده راه امنیتی احساس نمی کنند و معمولا از این ساعت به بعد ترددی نیز صورت نمی گیرد. در نتیجه کمبود کاربری هایی مانند رستوران و اغذیه فروشی(خصوصا رستورانی که فعالیت را به بیرون بکشد) در این پیاده راه به خوبی احساس شود.

تصویر۵: جنت مشهد (نگارنده)

پیاده راه جنت اولین و تنها محور تجاری مخصوص عابر پیاده در شهر مشهد میباشد که به نظر می رسد با وجود سابقه طولانی، نزدیکی به مرکز شهر و همچنین اسقرار کاربری های متنوع در این محور، به کالبد و مولفه های کالبدی آن توجه چندانی نشده است و کیفیت سرزندگی آنچنان که شایسته است در این پیاده راه مشاهده نمی شود و این مساله بر میزان استفاده عابرین پیاده از این فضای شهری تاثیر گذاشته است.

بررسی های صورت گرفته در پیاده راه جنت مشهد(که در واقع مرکز خرید پیاده است) دلیلی برای صحت این فرضیه است چرا که با توجه به مطالعات صورت گرفته در این پژوهش، عوامل کالبدی این پیاده راه کیفیت و مطلوبیت لازم را نداشته و تنها در برخی موارد محدود در سرزندگی محور تاثیر مثبت داشته است وهمچنین به مطالعات صورت گرفته نشان از این امر دارد که میزان استقبال مردم از این فضای شهری نسبت به گذشته (با توجه به افزایش تعداد و تنوع مراکز خرید در شهر مشهد) کمتر شده است.

۷- نتیجه‌گیری

همان طور که عنوان شد، یک قرارگاه رفتاری یک واحد کوچک اجتماعی است که محصول تعامل میان افراد درون خودهستندو از تلفیق پایدار یک فعالیت ویک مکان حاصل می آید تا در فرایندی منظم بتواند عملکردهای ضروری آن محیط رفتاری را برآورده سازد. یک خیابانی که از نظر کالبدی خوب طراحی شده است شامل پیاده روهایی وسیع ، مکان های نشستن گسترده ،انواع دیگر مبلمان خیابان ، چتر درختان ،نمای بیرونی ساختمان وسایر عناصر منظرو مانند ان در طراحی لحاظ شده است . زمانی که مکان هایی برای گردهمایی اجتماعات و تنوع زیادی از فعالیت هاکه با مغازه ها و سایر کاربری ها درخیابان در تعامل با یکدیگر کار می کنند این عناصر طراحی برای مردم می توانند بسیار کاربردی تر ومعنادار شوند . متن در برنامه ریزی و سلامت عمومی پیشنهاد می دهد که با ساخت محیط های قابل تردد، مکان هایی ساخته خواهند شد که فشرده ، موثر ، سالم و خوب برای تماس های اجتماعی می باشند . موسسات، سلامت عمومی پیاده روی را ارتقاء می دهند تا به نیاز توضیح داده شده روزانه، برای فعالیت فیزیکی دست یابند ؛ برنامه ریزان و روانشناسان بالینی نیز پیشنهاد می دهند که محیط های دوستانه ی پیاده روی، حسی از اجتماع گرایی را ایجاد می کنند و سیاست گذاران ، طراحان و مدیران فضاهای عمومی نه تنها نیاز دارند تا بهبودهای فیزیکی، مانند ارتباط مسیرها ، تعریض پیاده روها ، درخت کاری و دیگر ویژگی فیزیکی خرد مقیاس را انجام دهند که محیط ها را آماده پیاده روی می کند ؛ بلکه مهم تر آنکه نیاز دارند تا مشاغل گوناگون و متنوع را تشویق کرده و جذب کنند و هرگونه مکان تجمعی را شناسایی کرده و به عنوان مقاصد عمل پشتیبانی کنند و حسی از وابستگی برای کاربران خیابان های شهری ایجاد کنند .

۸- پیشنهادات

پیشنهادات:

- **طراحی بامعنی تر و قابل استفاده تر:**
- یک خیابان با طراحی ظاهری خوب و پیاده روهای مناسب
- مبلمانهای شهری بامناظر چشم انداز زیبا
- ساختمانهای منظم در دو طرف پیاده روها
- یک رابطه بین طراحی ظاهری محیط و عناصر رفتاری محیط (استفاده ها – فعالیت ها و مدیریت) و مکانهایی دارای معانی جمعی
- **افزایش سرزندگی محله های تجاری:**
- مشغول بودن به فعالیت های متنوع
- عناصر رفتاری محیطی (استفاده از زمین و مدیریت آن)
- عناصر ترتیبات ظاهری (شکل و فضا و خصوصیات آنها)
- **مردم گرایش به انتخاب مکانهای اجتماعی دارند با :**
- جنبه های ظاهری زیبا در مقیاس بزرگ
- نمادهای گوناگون بااهمیت فراوان
- **کیفیت های استفاده از زمین در حمایت از زنده بودن :**

- فروشگاههای مستقل - تنوع فروشگاهها –نفوذ پذیری بخش های پیاده رو
- **اختصاص فضا به مغازه های تجاری کوچکتر :**
- اشغال بخش کمتری از خیابان
- امکان تنوع بیشتر از طریق افزایش تعداد مغازه ها
- مغازه های شخصی باویترین رو به خیابان
- استفاده بیشتر از تزیینات وگیاهان وعلائم متغیر بیشتر

مراجع

[۱] آلتمن، ایروین، محیط و رفتار اجتماعی:خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام، ترجمه علی نمازیان، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲
[۲] بحرینی ، حسین ، تحلیل فضاهای شهری،چاپ و انتشارات دانشگاه تهران،۱۳۸۷
[۳] پاکزاد ، جهانشاه ، فرهنگ کارشناسی و فرهنگ مردم ، معماری و شهرسازی ، دوره دوم شماره ۸ ، زمستان ۱۳۸۰
[٤] تی هال، ادوارد، بعد پنهان، ترجمه منوچهر طبیبیان، مؤسسه انتشارات وچاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۶
[٥] سرج چرمایف و کریستفر الکساندر، عرصه های زندگی جمعی و زندگی خصوصی: به جانب یک معماری انسانی، ترجمه منوچهر مزینی، مؤسسه انتشارات وچاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۶
[٦] رابرت گیفورد، شخصیت و محیط، معماری و فرهنگ ، شماره ۲و۳
[۷] رابرت گیفورد، فضاهای شخصی ، معماری و فرهنگ ، شماره ۲و۳
[۸] رابرت گیفورد ، حریم خصوصی ، معماری و فرهنگ ، شماره ۲و۳
[۹] رابرت گیفورد ،ادراک و شناخت محیطی، معماری و فرهنگ ، شماره ۲و۳
[۱۰] لنگ، جان، آفرینش نظریه معماری:نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی فر، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۸۱
[۱۱] مطلبی ، قاسم ، روانشناسی محیطی : در خدمت معماری و طراحی شهری ، هنر های زیبا ، شماره ۱۰ ، زمستان ۱۳۸۰
[۱۲] محمودی نژاد ، هادی و صادقی ، علیرضا ،کتاب طراحی شهری از روانشناسی محیطی تا رفاه اجتماعیمعاونت توسعه مدیریت شهری ۱۳۸۲
[۱۳] مهتا،ویکاس، خیابان های سرزنده: ویژگی های محیطی معین برای حمایت از رفتار اجتماعی ، مجله شهر سازی،شماره۱،سال ۲۰۰۷
[۱٤] مهتا،ویکاس، خیابان های پیاده مدار: رفتارهای عابران،ادراک ونگرش ها .مجله شهرسازی،شماره۳،سال ۲۰۰۸، صفحه ۲۱۷_۲۴۵
[۱٥] مهتا،ویکاس، طراحی شهری وتعاملات اجتماعی در خیابان ها. مجله طراحی شهری،شماره۱،سال ۲۰۰۹،صفحه ۲۹_۴۶
[۱٦] مهتا،ویکاس، داستان دو خیابان:مقایسه ی تجربیات دو خیابان در شرق وغرب . مجله شهر سازی،شماره۱،سال ۲۰۰۹
[۱۷] مهتا،ویکاس، مکان سوم وزندگی اجتماعی در خیابان ها . مجله طراحی شهری،شماره۱،سال۲۰۱۰
[۱۸] مهتا،ویکاس، تجارت های کوچک وزنده ی خیابان اصلی . مجله طراحی شهری،شماره۱،سال۲۰۱۱
[۱۹] مهتا،ویکاس ،ارزیابی فضاهای عمومی .مجله طراحی شهری، شماره ۱،سال ۲۰۱۴،صفحه ۵۳_۸۸